

PEDAQOJİ ELMLƏR
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

ÜMUMPEDAQOJİ PROBLEMLƏR
ОБЩЕПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ
GENERAL PROBLEMS of PEDAGOGY

UOT 37.01

AĞARƏHİM RƏHİMOVUN HEKAYƏLƏRİNİN PEDAQOJİ TƏSİR
MEXANİZMLƏRİ VƏ MÜASİR TƏTBİQ İMKANLARI

Reyhan Azadxan qızı Əhmədova

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0002-1185-7520

E-mail: ahmedovareyhan270@gmail.com

<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v25.i4.02>

Açar sözlər: *hekayə, əsər, pedaqoji, dəyər, tətbiq, məktəb, təlim- tərbiyə*

Ключевые слова: *рассказ, произведение, педагогический, ценность, применение, школа, обучение и воспитание*

Key words: *story, literary work, pedagogical, value, application, school, education and upbringing*

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Ağarəhim Rəhimovun yaradıcılığı müasir təlim-tərbiyə prosesində xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Onun hekayələri uşaqların dünyagörüşünün formalaşmasına, əxlaqi keyfiyyətlərin inkişafına və humanist dəyərlərin mənimsənilməsinə xidmət edir. Müəllif uşağın şəxsiyyətinə böyük hörmətlə yanaşır, onu ideoloji vasitə kimi deyil, müstəqil düşüncə və duyğu sahibi kimi təqdim edir.

Ağarəhim Rəhimovun əsərlərində pedaqoji təsir mexanizmləri əsasən müdrik nəsihət, müsbət qəhrəman nümunəsi və yaşanmış həyat situasiyalarının bədii inikası üzərindən qurulur. Hekayələrdə müəllif uşağı məcburi şəkildə tərbiyələndirmir, fikrini zorla qəbul etdirmir. Əksinə, hadisələr və qəhrəmanların davranışları vasitəsilə oxucuya öz nəticəsini çıxarmaq imkanı yaradılır. Bu, uşaqlarda tənqidi düşüncə, empatiya və məsuliyyət hissinin formalaşmasına kömək edir.

Hekayələrdə ailə, məktəb və sosial mühit mühüm tərbiyə məkanı kimi təqdim olunur. Müəllif valideyn-uşaq münasibətlərində qarşılıqlı etimad, sevgi və anlayışın vacibliyini vurğulayır. Bu baxımdan Rəhimovun hekayələri tərbiyənin kompleks və davamlı bir proses olduğunu göstərir. Onun *“Üçlük”*, *“Hədiyyə”*, *“Toxuduğunu anlamayan”*, *“Lətifin sevinci”*, *“Fədakarlıq”*, *“Qanlı dərə”*, *“Anlaşmaq”* və onlarla belə hekayələri buna əyani misaldır.

Ağarəhim Rəhimovun yaradıcılığı müasir pedaqoji yanaşmalarla da səsleşir. Bu əsərlər şəxsiyyətyönlü təlim, mənəvi dəyərlərin tədrisi, mühitə əsaslanan öyrənmə və humanist pedaqogika ilə birbaşa uyğunluq təşkil edir. Müasir məktəblərdə müəllifin hekayələrindən istifadə etmək uşaqlarda səmimiyyət, əməksevərlik, dürüstlük, yardımsevərlik kimi keyfiyyətləri inkişaf

etdirir və onların sosiallaşma prosesinə təbii dəstək verir.

Ağarəhim Rəhimovun uşaq hekayələrində həyat həqiqətləri olduğu kimi göstərilir. Hekayələrin bəzisi yazıçı təxəyyülünün məhsulu olsa da, bütün hadisələr həyatdan götürülmüş, yaşanmış, müşahidə edilmiş əhvalatlarla bağlıdır. **“Çaqqallar da ömrünü yaşayır”** adlı hekayədə balaca Nicat məcburən cinayətə əl atır- mağazadan pul oğurlayır. Hekayənin əvvəlində onun müstəntiqlə dialoqu verilmişdir. Dialoq vasitəsilə oxucu Nicatın nə üçün oğurluq etdiyinin şahidi olur. Sonrakı mərhələdə isə onun və bacı qardaşlarının uşaq evinə düşdüyünün səbəbi ilə tanış olur. Ata-anasını qəzada itirən uşaqların evini, əmlakını əmisi ələ keçirib, özlərini isə uşaq evinə yerləşdirən əmi onları tamam unudur, qayğılarına qalmır. Uşaq evində təhqirlərə, əzab-əziyyətə məruz qalan uşaqlar oradan qaçıb, küçələrdə yaşayırlar. Bacı və qadaşına yemək almaq üçün Nicat oğurluq etmək məcburiyyətində qalır və polis tərəfindən tutulur. Lakin Nicat öz uşaq psixologiyasıyla anlayır ki, onların problemlərinin səbəbkarı əmidir. Müstəntiqin otağında o bütün həqiqətləri əmisinin üzünə cəsarətlə deyir. Əminin qeyri-humanist hərəkətlərini üzünə çırpır.

Müstəntiq: *“— Əmini qınama, oğlum. Onun vicdanı hələ də mürgü döyür. O belə tərbiyə alıb. Başı iş-gücə yox, çirkli pullara qarışıb. Hər cür cinayətə gedib. Əmin ol, o, cinayətlərinə cavab verəcək. Nicat, sən oğurluq eləsən də, səninki cinayət yox, mərhəmətdi”.* (4. s 54)

Müstəntiqin *“Əminiz aparsa, siz əminizlə gedərsinizmi?”* sualına isə Nicat:-- *“Dedim axı yox... Elə əmi, dayılardansa küçələrdə, parklarda yaşamaq, dilənçiliklə çörək qazanmaq yaxşıdır”* cavabını verir.

Bu hekayədə Ağarəhim məniyini itirmiş, vicdanını pula satmış insanların iç üzünü açıb göstərmiş, hər zaman ədalətin, humanizmin qalib gələcəyinə inamını ifadə etmişdir.

Hekayələrdə müəllim-şagird münasibətləri, valideyn qayğısı, ailə dəyərləri realığa uyğun şəkildə göstərilir. Onun əsərlərində Azərbaycan xalqının ənənələri, ailə bağları, böyüklərə hörmət və dostluq hissləri həyat həqiqətləri ilə vəhdətdə təsvir olunur. Yazıçı uşaqların yaş səviyyəsinə uyğun ifadələr seçilir, dialoqlar təbii qurulur. Müəllif həm real hadisələri, həm də bədii uydurma vasitəsilə uşaqların həyatını təsvir edir. Kiçik əşyalar, məişət səhnələri və təbiət təsvirləri obrazın psixologiyasını daha dərinlən açmaq üçün istifadə olunur.

Təbii mənzərə və mühit təsvirləri – humanist ruh çox zaman təbiətin gözəllikləri ilə assosiasiya olunur. Məsələn, yazın gəlişi, çiçəklərin açması, quşların oxuması kimi detallar sevgi və mehribanlıq duyğularını gücləndirir. Ağarəhimin **“Xınalı Xınalıq”** adlı hekayəsində Qurbanın Xınalıq kəndinə gedən Zeynəb qarının təbiətin şıltaqlığı ilə qarşılaşmasından söz açılır. Azərbaycan təbiətinin əsrarəngliyi təsvir olunur. Xınalıqda yağışın yağması, göy gurultusu, dağlardan gələn sel suları qarını həyəcanlandırır, qorxuya salır. Yağış kəsib, hər şey sakitləşəndə isə qarı öz-özünə deyir:

“—Necə də sehirkardır mənim vətənim. Buludlar toqquşanda, dağlar-dərələr nəyə çəkəndə, vəhşiləri cövləyə gələndə...üzünü görmə. Gözəl təbiəti al qumaşa bürünəndə, iki göz lazımdır seyrinə dalasan. Min bir dərindən dərmanı bitkilərdən dərmlərə məlhəm qoyasan, əlvən çiçəklərin ətrindən ciyər dolusu nəfəs alasan”(4. s.109)

Ağarəhimin **“Kirpi insanların dostudur”** adlı hekayəsində ilana qalib gələn kirpiyə Kamanın humanist münasibətindən, kirpinin insanlara dost olduğundan danışılır. Bu hekayədə insanın heyvanlara, xüsusilə, faydalı heyvanlara münasibəti canlandırılır. İnsanla bəzi heyvanların dost ola biləcəyi, şər qüvvələrə, zərərli və zəhərli varlıqlara qarşı birgə mübarizə aparmaq cəhdi

simvollaşdırılır.

Uşaq hekayələrində humanizm müəllifin ideya-məzmun istiqamətindəki əsas mövqeyidir. Müəllif hadisələri elə qurur ki, oxucu şüurunda mərhəmət, başqasına hörmət, zəifin müdafiəsi, dostluq və əməksevərlik dəyərləri təbii şəkildə formalaşsın. Ağarəhimin uşaq hekayələri adlandırdığı hekayələrdə çox vaxt uşaq obrazları olmur. Personajlar yalnız böyükklər, xüsusilə də Zeynəb qarı olur. Lakin bu hekayələri yazıçı nəhaq yerə belə adlandırmayıb. Hər bir hekayədə gənc nəslə çatdırılacaq nəse hikmətli sözlər və ibrətamiz hərəkətlər vardır.

“Ağarəhimin çoxşaxəli yaradıcılığı tarixi-zaman kontekstindən kənara çıxmır. O, yaşadığı zamanın yazıçısıdır. Bu o demək deyildir ki, yazıb-yaratdıqları yalnız bu günlə məhdudlaşır. Əksinə, etiraf edək ki, onun əsərlərinin rüşələri xalqın tarixindən, folklorundan, ən qədim ənənələrindən qidalanır. Böyük klassikadan boy götürür.” (5. s.59)

Uşaq əsərlərinin süjet xətti çox vaxt uşaqların gündəlik həyatı, məktəb mühiti, dostluq münasibətləri, ailə bağları üzərində qurulur. Hadisələrin inkişafı oxucunu nəticə etibarilə humanist bir qənaətə gətirir: yaxşılıq və mərhəmət qalib gəlir, kobudluq və biganəlik isə məğlub olur.

Humanizm ideyasının təsirli olması üçün dil sadə, emosional və uşaqların yaş səviyyəsinə uyğun seçilir. Yazıçılar dialoqlardan geniş istifadə edərək uşaqların duyğu və düşüncələrini daha canlı təsvir edirlər. Təsviri vasitələr – təbiət mənzərələri, oyuncaqlar, məişət detallarının seçimi – humanist məzmunu gücləndirir.

Problemin aktuallığı. Ağarəhim Rəhimovun hekayələri Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının mühüm nümunələrindəndir və müasir təlim-tərbiyə prosesinin hədəfləri ilə bilavasitə səsleşir. Hazırda məktəb təlimində şagirdlərin mənəvi-estetik inkişafı, empatiya, əməksevərlik və sosial bacarıqların formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu baxımdan Rəhimovun əsərlərinin tədqiqi pedaqoji prosesdə humanist dəyərlərin tətbiqi yollarını müəyyənləşdirməyə imkan verir. Cəmiyyətin mənəvi dəyərlərə ehtiyac duyduğu bir dövrdə bu hekayələrin təlimdə rolu diqqət mərkəzinə çəkilməlidir. Rəhimovun hekayələri XXI əsrin pedaqoji mühitində şagirdlərin psixoloji inkişafına uyğun metodlarla yenidən dəyərləndirilməyə ehtiyac vardır.

Problemin elmi yeniliyi. Tədqiqatda Ağarəhim Rəhimovun hekayələri pedaqoji təsir mexanizmləri baxımından sistemli şəkildə təhlil edilir. Hekayələrdə tərbiyəedici təsirin yalnız nəsihət xarakterli deyil, qəhrəman davranışı və situativ seçimin təqdimatı vasitəsilə formalaşdığı müəyyənləşdirilir. Bu araşdırmanın elmi yeniliyi Ağarəhim Rəhimovun hekayələrinin ilk dəfə olaraq pedaqoji təsir mexanizmləri baxımından sistemli şəkildə təhlil edilməsidir. Tədqiqat hekayələrdəki psixoloji motivlərin, mənəvi dəyərlərin və tərbiyəvi elementlərin strukturlaşdırılmış şəkildə təsnifatını təqdim edir. Bu yanaşma müəllifin yaradıcılığını yalnız ədəbiyyat kontekstində deyil, həm də pedaqoji model kimi öyrənməyə imkan verir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalənin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, müəllimlər Ağarəhim Rəhimovun hekayələrindən dərslərdə tərbiyəvi və psixoloji inkişaf məqsədləri üçün daha səmərəli istifadə edə bilərlər. Hekayələrdəki humanizm, əməksevərlik, mərhəmət və vətənpərvərlik kimi dəyərlər şagirdlərin şəxsiyyət tərbiyəsində real tətbiq imkanı yaradır. Tədqiqat müəllimlər üçün metodik tövsiyələrin hazırlanmasına əsas verir. Psixoloji təsir mexanizmlərinin izahı sinifdə fərdi yanaşmaların tətbiqini asanlaşdırır. Bu baxımdan iş ümumtəhsil məktəblərində ədəbiyyatın tərbiyəvi potensialının artırılmasına xidmət edir.

Ədəbiyyat

1. Rəhimov. A. N. Ana dili tədrisinin aktual problemləri. Bakı, 2000.
2. "Zamanın söz yaddaşı". Bakı, 2016.
3. Rəhimov. A. N. Uşaq hekayələri. Bakı, 2005.
4. Ağarəhim. Uşaq hekayələri. Bakı, 2017.
5. S.Rəhimova. Ağarəhim nəsrinin aspektləri. Bakı, 2021.
6. Əliyev. R. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı: tarixi və inkişaf perspektivləri. Bakı, 2010.
7. Məmmədov. F. Pedaqoji nəzəriyyə və praktikas. Bakı, 2012.
8. Həsənova. S. Azərbaycan dilinin tədris metodikası. Bakı, 2015.
9. Rəhimov. A. N. Ana dili tədrisinin aktual problemləri. Bakı, 2000.
10. Əliyev. R. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı: tarixi və inkişaf perspektivləri. Bakı, 2010.

R.A.Əhmədova

**Ağarəhim Rəhimovun hekayələrinin pedaqoji təsir
mexanizmləri və müasir tətbiq imkanları
Xülasə**

Məqalədə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının tanınmış nümayəndəsi Ağarəhim Rəhimovun hekayələrinin pedaqoji mahiyyəti və onların müasir təlim-tərbiyə prosesində tətbiq imkanları araşdırılır. Məqalədə qeyd olunur ki, Rəhimovun hekayələri müasir pedaqogikanın humanist yanaşmaları ilə səsleşir və məktəblərdə tənqidi düşünmə, empatiya, əməksevərlik və sosial davranış bacarıqlarının inkişafına xidmət edir. Bu baxımdan müəllifin əsərlərinin tədris prosesində istifadəsi həm dərslik, həm də dərsdənkənar oxu materialı kimi məqsədəuyğun hesab olunur.

Р.А.Ахмедова

**Педагогические механизмы воздействия рассказов Агарегима Рагимова
и современные возможности их применения
Резюме**

В статье исследуется педагогическая сущность рассказов Агарегима Рагимова, известного представителя Азербайджанской детской литературы, а также возможности их применения в современном учебно-воспитательном процессе. В статье отмечается, что рассказы Рагимова созвучны гуманистическим подходам современной педагогики и способствуют развитию критического мышления, эмпатии, трудолюбия и социальных навыков поведения у школьников. В этом контексте использование произведений автора в учебном процессе считается целесообразным как в качестве учебного материала, так и в виде внеклассного чтения.

R.A.Ahmadova**Pedagogical impact mechanisms of Agaragim Rahimov's stories and their modern application possibilities****Summary**

The article examines the pedagogical essence of the stories written by Agaragim Rahimov, a prominent representative of Azerbaijani children's literature, as well as their applicability in the modern teaching and upbringing process. The article emphasizes that Rahimov's works resonate with the humanistic approaches of contemporary pedagogy and contribute to the development of critical thinking, empathy, diligence, and social behavior skills in schoolchildren. From this perspective, the use of the author's stories in the educational process is considered

Redaksiyaya daxil olub: 24.11.2025